

BRASIL IEN B

Musik og karneval

*Indsamlet af Inger Sjørlev i 1987.
Etableret i 1990 af Jens Seeberg
Revideret i 2009 af Astrid Kieffer-Døssing*

Seneste opdatering: August 2018

Hent den nyeste version af denne samlingstekst og en liste over samlingens genstande på unescosamlingerne.dk

Introduktionsark	2
Lærervejledning	3
Bredt om Brasilien.....	6
Hverdagsliv	11
Afro-brasilianske religioner	16
Musik og karneval	22

Introduktionsark

Brasilien B "Musik og karneval" består af denne introduktionstekst samt etnografiske genstande, billedserier og musik, som er tilrettelagt i 3 kasser.

Genstandene er fordelt på følgende emnegrupper:

Musikinstrumenter

Karneval

Capoeira – brasilianske kampdans

I vores **Brasilien A samling** kan man finde komplementerende emnegrupper: Indianske ting, hverdagsliv og afro-brasilanske religioner.

Tekstmateriale:

Genstandene er indsamlet af Inger Sjørsløv under et 6 måneders feltarbejde i Bahia og Sao Paulo i foråret 1987. Under revideringen i 2009 har Astrid Sjørsløv nyindsamlet genstande. Billede nr. 126-161 er "officielle" karnevals billeder, indkøbt i Rio i slutningen af 1980'erne. Enkelte af de øvrige billeder er taget af Lars Hastrup, Marie Fjeldsted Nissen og Astrid Kieffer-Døssing. Resten af dias og fotografier til fotostater er taget af Inger Sjørsløv i 1987 og under tidligere feltarbejder. Copyright UNESCO-samlingerne, Inger Sjørsløv og Astrid Kieffer-Døssing.

Tak til brasilianske venner for udlån af farvefotos og til Luiz Claudio Dias do Nascimento for praktisk hjælp.

Om samlingen:

Oprindeligt var der én stor Brasilien samling, men i forbindelse med revideringen i 2009 opdelte vi samlingen i hhv. Brasilien A og B. Astrid Sjørsløv indsamlede supplerende genstande i Brasilien i efteråret 2008. Det skriftlige materiale til samlingerne er revideret i 2009 af Astrid Kieffer-Døssing, der fungerede som hovedkræften i revideringsprocessen.

Lærervejledning

Brasiliensamlingen adskiller sig på visse måder fra de øvrige samlinger i UNESCO-samlingerne. De fleste af samlingerne er fra et bestemt område og ofte indsamlet i forbindelse med et langvarigt feltarbejde. Tingene er indsamlet i et geografisk område og belyser et særligt emne.

De praktiske omstændigheder har haft indflydelse på den måde, denne samling er blevet sammensat på. Inger opholdt sig ikke igennem lang tid i én bestemt landsby, således som flere andre indsamlere har gjort det, men boede enten i en storby eller rejste omkring.

Brasilienkasserne indeholder både nye og brugte ting, samt genstande, der både bruges af den lokale befolkning og af turister. Genstandene er indkøbt forskellige steder i landet, og de belyser forskellige emner: musik, afro-brasiliansk religion, karneval og capoeira. Tanken hermed er, at man gennem disse emner, skulle kunne få et billede af det særlige ved brasiliansk folkekultur gennem opfattelsen af musik og karneval. De ledsagende temaark uddyber emnerne, og igennem billedmaterialet, musikken og forslagene til film skulle man kunne få et bredt indtryk af den uhyre sammensatte sociale og kulturelle virkelighed, der er baggrund for emnerne.

Der er med fuldt overlæg inddraget turistgenstande i samlingen. Samlingen blev oprindeligt til i en tid, hvor den globale landsby og verden for alvor begyndte at stikke hovedet frem. Turisme var ikke længere noget, der var forbeholdt nogle få, og derfor var overvejelser omkring turisme og dens mange aspekter et populært emne. I dag er turisme og rejser til stort alle afkroge af verden langt mere normalt, og turisme i sig selv er ikke længere et nær så debatteret emne. Når turisttingene stadig finder plads i samlingen i dag, er det fordi, de ikke desto mindre er en god "åbner" til at snakke om Brasilien.

Det er igennem turisme og igennem de ting, turisten bringer med hjem, at mange børn og unge får deres første bekendtskab med andre kulturer. Desuden afslører turistting stereotyper. De kan fortælle, hvordan dem, der fremstiller tingene, mener, at vi opfatter deres kultur, og hvad vi værdsætter i den.

At sætte turistting op overfor ting, der er fremstillede til brug i den lokale kultur bør kunne give anledning til at diskutere vore forestillinger om det eksotiske, og forskellene mellem, hvordan folk ser sig selv, og hvordan de tror, vi ser dem. F.eks. kan tørrede piranha-fisk købes i flere store lufthavne i Brasilien. Piranha-fisk og små samlinger af de ædelsten, man finder i landet, er en del af turistbilledet af Brasilien. De sælges både i lufthavne og souvenirbutikker i den berømte bydel Copacabana - hvorfra tingene her stammer - og de giver sammen med hængekøjer, karneval og indianerfjer lidt af det billede, Brasilien sælger sig selv på.

Karnevalstingene i B-samlingen er af den slags, folk selv bruger. Nogle er købt i en butik i Rio, hvor de lokale står i kø op til karnevallet for at indkøbe grej, kostumer, masker o. lign., mens andre har været brugt under karnevallet i 2009 og andre igen er syet specielt til samlingen.

Samlingen er - inden for de ressourcer, der var til rådighed - sammensat med tanke på, hvad der i særlig grad er bærende for det, der karakteriserer landet Brasilien. Samlingen kan have et vist tilfældighedspræg og måske virke lidt forvirrende i første

omgang, hvis man er vant til at arbejde med en landsbysamling eller en konkret emnesamling. Men forhåbentlig vil nysgerrigheden overvinde forvirringen. Diskussioner om, hvad der er smukt og grimt, hvad det betyder at en ting er ægte, autentisk, eller repræsentativ for et land eller en kultur, er utvivlsomt for abstrakte i de fleste pædagogiske sammenhænge. Alligevel er det vores håb, at samlingen også nu og da vil give anledning til at stille den slags spørgsmål.

Denne blandede samling af "kitsch", religiøse ting, indianske ting, turistting, funktionelle ting og enkeltting med megen symbolik skulle gerne - om end i al beskedenhed - udgøre en mikroudgave af den kulturblanding og blanding af traditionel og moderne, den brasilianske folkekultur er.

De genstande, der følger, kan på ingen måde dække hele den brasilianske mangfoldighed. Det har da heller ikke været sigtet med dem. De emner, der dækkes af genstandene, er valgt ud fra et ønske om, at vise lidt af det, der er kernen i den folkelige kultur.

Genstandene er inddelt i tre, der hver har sit eget ark med supplerende oplysninger om emnet. Det er muligt at læse arkene til alle emner for at få mere inspiration, men arkene kan også bruges til at fordybe sig i et enkelt emne.

Hvert emneark indeholder ekstra information, temaer, links, medier og forslag til aktiviteter. Arkene er tænkt som appetitvækkere og mulige indgangsvinkler til emnet og er grundlag at arbejde ud fra. Temaerne er problemstillinger, man kan snakke om ud fra genstandene og er det mest antropologiske i samlingen. Arkene indeholder også forslag til film og musik, der passer til hvert emne.

Der er ikke kommet med forslag til litteratur, idet vi foreslår, man forhører sig på sit lokale bibliotek. Her vil der også være mulighed for at undersøge for film og musik, der er et væld af begge dele på hjemmesiden www.bibliotek.dk. Hjemmesiden www.filmstriben.dk udbyder desuden et par film om Brasilien. Er man interesseret i at se eksempler på candomblé, capoeira, karneval eller lignende, findes der desuden et utal af videoer på YouTube. Det er dog her vigtigt at være opmærksom på de enkelte videoers ophav og kildeværdi.

Konkret brug af samlingen

De tre emner i samlingen er:

- **Hverdag**
- **Afro-brasiliansk religion**
- **Musik, karneval og capoeira**

Genstandene til indianere, hverdag og afro-brasiliansk religion findes i samlingen Brasilien A, men aspekter heraf kan godt behandles ud fra Brasilien B.

De kan behandles samlet eller hver for sig.

De tilhørende billeder er fordelt på emnerne:

- Afrobrasilianske religioner – guder og mennesker
- Capoeira og karneval

Brasilien B har et andet fokusområde, end Brasilien A. Brasilien A giver baggrundsviden, hverdagsfokus og tematiserer afro-brasiliansk religion særskilt. Med

udgangspunkt i Brasilien B vil man også kunne lægge fokus på musikken og festerne. Man kan tage udgangspunkt i den forestilling, mange har om Brasilien, som et land med livsglade, sambadansende folk og se på hvilken sandhed, der ligger heri,

suppleret med kritiske betragtninger over sådanne gængse forestillinger ud fra de øvrige moduler: indianertingene, som er et symbol for undertrykkelsen af den oprindelige befolkning, men også deres kamp for rettigheder, og hverdagstingene, som udtryk for den fattigdom, et flertal af befolkningen lever i.

Bredt om Brasilien

Brasilien er det største land i Sydamerika og det ottende største i verden. Det dækker et område på 8,5 millioner km², og befolkningen er på ca. 187 millioner. Politisk er det inddelt i 22 delstater. Både naturen og befolkningen er uhyre varieret. Der er ganske vist ingen høje bjerge som i andre dele af Sydamerika, og næsten hele landet har tropisk klima. Kun de sydlige delstater har subtropisk klima. Men variationerne er alligevel så store, at man kan have 40C i Amazonas, og samtidig kan der falde sne i de sydlige delstater. I den nordøstlige del - Nordeste - er der store områder med gold, ørkenagtig jord. Andre steder - især i den sydlige del - er der frugtbar landbrugsjord. Amazonområdet udgør over halvdelen af landets samlede areal. Den vandrige Amazonflod og dens mange bifloder sætter deres præg på hele dette område, og det er også her, man finder de store regnskovsområder.

Amazonas er tyndt befolket. Det er her mange af landets oprindelige beboere – indianerne - lever. I de senere år er der også kommet mange nybyggere til i håb om at finde dyrkbar jord. Også store internationale firmaer har sat deres præg på Amazonas med minedrift, skovfældning og andre virksomheder, som truer regnskoven og områdets økologi. I Nordeste bor en tredjedel af landets befolkning, og det er her, man finder den største fattigdom. Her er megen uudnyttet jord, og på grund af klimaet er jorden vanskelig at dyrke. Tørkeperioder er en konstant trussel, og store befolkningsgrupper er flyttet herfra til de store byer i syd. De største byer er São Paulo med ca. 18 millioner indbyggere og Rio de Janeiro med ca. 10 millioner indbyggere. Siden 1961 har hovedstaden været den nye by Brasilia, som ligger i delstaten Goiás inde i landet. Brasília har i dag ca. 3,5 millioner indbyggere.

Folket

Brasilianerne er et blandet folk. Mange forskellige etniske grupper har gennem tidens løb bidraget til kulturblandingen. Igennem landets historie er der sket en stærk sammenblanding af den oprindelige indianske befolkning, afrikanere, der blev ført til landet som slaver, og de europæiske kolonisatorer. Derfor finder man i dag folk af alle afstamninger i Brasilien. Da portugiserne kom til landet i år 1500, var der, så vidt man skønner, omkring fem millioner af den oprindelige befolkning, som europæerne kaldte indianere, men som i virkeligheden bestod af mange forskellige etniske grupper med forskellige sprog. En stor del af denne befolkning blev dræbt og udryddet af sygdomme, og i dag er der kun ca. 460.000 indianere tilbage. Allerede fra begyndelsen af 1500-tallet begyndte man at indføre slaver som arbejdskraft i sukkerrørsplantagerne, og senere til arbejde i minerne i delstaten Minas Gerais. Der kom i alt tre millioner afrikanere til landet. Den sorte befolkning finder man i dag mest i delstaten Bahia, men overalt i landet finder man folk, der er blandinger af hvide, sorte og indianere.

I de sydlige delstater har den europæiske og asiatiske indvandring fra slutningen af forrige århundrede sat sit tydelige præg på befolkningen. I syd er der byer, der til forveksling ligner sydtyske købstæder, og i São Paulo er der en japansk bydel med en million indbyggere.

Fattige og rige

Ikke bare geografisk og befolkningsmæssigt - men også socialt - er Brasilien et uhyre sammensat land. Her er supermoderne storbyer: et af verdens største og mest moderne Tv-selskaber, et veludbygget kommunikationsnet, veje ud til de mest afsidesliggende egne, her er en omfattende flytrafik, et velfungerende telefonnet, og en befolkning, der flytter meget rundt i landet. Her er stor rigdom og meget fattigdom. Hvad naturlige ressourcer angår, er Brasilien rigere end de fleste andre lande i verden. Her findes enorme vandkraftværker, store mineralforekomster og rige landbrugsområder. Her er også megen industri; bl.a. produceres der millioner af biler, også til eksport, fra de store bilfabrikker i São Paulo. Men det er ikke hele befolkningen, der får del i rigdommene. En stor del af den gode landbrugsjord ejes af nogle få velhavende familier, og meget af den jord, der kunne udnyttes, bliver slet ikke dyrket. Samtidig er der mange tusinde bondefamilier, der ingen jord har. Millioner af mennesker lever på en minimumsløn, der langt fra dækker familiernes udgifter. Mange har slet ikke arbejde, og der er ingen ordentlig socialforsorg. Brasilien har udviklet sig med utrolig hast. På hundrede år er befolkningen vokset fra 10 millioner til de nuværende omkring 187 millioner.

På nogle områder er landet i dag lige så moderne som Danmark. I de store byer er der ikke den vare, man ikke kan købe. På andre områder er det et udviklingsland, lige så fattigt som de fattigste lande i Afrika. Ikke alle har mad nok, en stor del af befolkningen er underernæret eller fejlernæret, omkring en fjerdedel af befolkningen kan ikke læse og skrive, og fordelingen af materielle goder er meget ulige.

Der er mange grunde til, at det er blevet sådan. Brasilien blev grundlagt på den fundamentale ulighed mellem kolonisatorer og koloniserede. Den kommer stadig til udtryk, eksempelvis i indianernes kamp for deres rettigheder til de områder, de har levet på i århundreder, og som andre nu ser en interesse i at udnytte.

Historien

Da portugiserne begyndte deres kolonisering, kom der også missionærer til landet. Jesuiterordenen kom til at spille en stor rolle for landets udvikling i de første århundreder, men også andre katolske munkeordener og protestanter kom dertil, og alle kæmpede de om at omvende den indfødte befolkning til den kristne tro. Det lykkedes ikke særlig godt. Eller rettere, det så måske ud til at lykkes, men bag indianernes tilsyneladende begejstring for korset og præsternes lære, levede deres egen tro og deres egne forestillinger om verden videre. Desuden havde mange af de indianske grupper i Brasilien levet nomadisk og havde derfor et godt kendskab til landets geografi. Dette medførte, at mange af de indianske grupper flygtede ind i landet og skovene i takt med udvidelsen af de europæiskstyrede områder. Mange af indianerne bukkede også under for de sygdomme, europæerne bragte med sig, og som indianerne ikke var modstandsdygtige overfor. Alt i alt medførte det, at europæerne begyndte at se sig om efter anden arbejdskraft end indianerne til at arbejde på de store plantager. Dette blev begyndelsen til den store udskibning af afrikanere, der blev sejlet over Atlanten og endte deres dage som slaver i Brasilien. Ligesom med indianerne forsøgte portugiserne at omvende slaverne til katolicismen.

De afrikanere - ca. 3 millioner - fra forskellige stammer, der blev bragt til landet, som slaver mellem begyndelsen af 1500-tallet og midten af 1800-tallet, blev tvangsdøbt, og man sørgede så vidt muligt for, at folk fra samme stamme og med samme sprog blev spredt på plantager forskellige steder i landet. På den måde håbede man at forhindre dem i at slutte sig sammen og gøre oprør. Det gjorde de nu alligevel. Der var igennem 1800-tallet adskillige slaveoptøjer, og også tidligere var det lykkedes nogle slaver at flygte fra deres undertrykkere og slutte sig sammen i fristeder, som kaldtes "quilombos". Oftest var det fjerntliggende egne, der lå godt beskyttet af uvejsomt terræn. Den mest berømte quilombo er fra 1600-tallet, og den hed Palmares. Den lå i Bahia og holdt stand mod forsøgene på at undertvinge den i mange år. Det er vigtigt at huske på, at der i så godt som hele slaveperioden var sorte, der ikke levede som slaver. I 1700-tallet lykkedes det nogle at købe sig fri med guld, som de fandt i de miner, de arbejdede i, og allerede i begyndelsen af 1800-tallet, begyndte man at frigive slaver, selv om slaveriet først blev officielt afskaffet i 1888. Dette er nogle af grundene til, at afrikanerne i nogen grad bevarede deres egen religion, og at det lykkedes dem at genoplive den, selv om de blev tvunget til at bekende sig til den katolske tro.

Slaveriet var en af de mest umenneskelige institutioner i menneskehedens historie. Selv om det nu er over hundrede år siden, det blev afskaffet i Brasilien, er der mange blandt den sorte befolkning, der mener, at der endnu er langt til egentlig ligestilling mellem sorte og hvide. Så længe der er en sammenhæng mellem at være sort og fattig, og mellem at være hvid og rig, så længe en stor del af den farvede befolkning hører til blandt de fattige, analfabeterne, de arbejdsløse, bor i favellaerne og er dem med de dårligste boliger og de laveste lønninger, mærkes slaveriets efterdønninger stadig.

Den voldsomme økonomiske vækst i dette århundrede er kun delvis kommet selve landet til gode. Mange store firmaer er ejet af udenlandske eller multinationale selskaber, og en betragtelig del af landets rigdomme er endt hos amerikanske og vesteuropæiske firmaer eller i bankernes pengebokse. Brasilien tegner sig for en af verdens største gældsposter til udlandet.

Politik

Brasilien har i dag en demokratisk styreform med en folkevalgt præsident. Også på dette område har landet gennemgået en rivende udvikling. Inden for de seneste to hundrede år har landet været koloni, kejserdømme, republik og militærdiktatur. Portugiserne styrede landet fra de kom dertil i år 1500 og indtil 1822, hvor landet endelig blev uafhængigt fra Portugal. Herefter udråbtes Pedro den Første fra det portugisiske kongehus til kejser. Frem til 1889 regerede den populære kejser Pedro den Anden, og herefter blev landet en republik med en valgt præsident. I 1964 overtog militæret styret, og landet var under diktatur frem til 1985, hvor en rådsforsamling valgte en civil præsident. Først i 1990 indsattes den første folkevalgte præsident efter diktaturet.

Den 3. oktober 2002 blev Brasiliens nuværende præsident, Luíz Inácio "Lula" da Silva valgt første gang. *Lula* betyder blæksprutte og er det kælenavn, der bruges om præsidenten i daglig tale. Lula har figureret i brasiliansk politik siden begyndelsen af 90'erne. Han stiller op for det brasilianske arbejderparti PT (*partido trabalhadores*). For mange brasilianere er Lulas historie en, de kan identificere sig med og som giver dem håb

om, at deres levevilkår kan forandre sig. Lula kommer fra det fattige nordøst, staten Pernambuco, hvor han voksede op i en fattig familie og først sent lærte at læse. På et tidspunkt kom Lula til São Paulo, hvor han fik arbejde på en fabrik. Her blev han aktiv i fagbevægelsen, hvorfra han arbejdede sig op til præsidentposten.

For mange brasilianere betød valget af Lula til præsident et håb om et mere retfærdigt Brasilien, med forbedringer i forhold de fattiges livsvilkår, især adgang til mad, sundhed og uddannelse. På mange områder har Lula og hans regering da også formået at skabe ændringer. Eksempelvis kom *bolsa família* (familiepakken), der giver økonomisk tilskud til børnefamilier og dermed forsøger at bekæmpe dårligt stillede børnefamiliers fattigdom. I 2008 modtog 1,4 millioner familier *bolsa família*. Desuden har Lula iværksat "Fome zero" (Ingen sult), der har til hensigt at bekæmpe sult blandt den brasilianske befolkning. På uddannelsesområdet er der oprettet særlige kvoter på de offentlige universiteter, hvilket betyder, at der ved hvert optag er sikret et vist antal pladser til ansøgere fra de fattigere dele af befolkningen. For mange brasilianere har Lula dog ikke levet helt op til deres forventninger, og især har en skandale om korrupsion i 2007-2008 svækket manges tillid til Lula. Brasilien er et stort land, hvor det ofte er den rigeste, der har ret, og selv om Lula ikke har levet helt op til sine valgløfter, er mange af hans tiltag et skridt i den rigtige retning.¹

Sprog

Det brasilianske sprog er portugisisk, men blandet med både indianske og afrikanske ord. Det har en blødere klang end det sprog, der tales i Portugal, og brasilianerne foretrækker at kalde det brasiliansk frem for portugisisk. Med undtagelse af de få og små indianske grupper, der stadig lever uden eller med meget lidt kontakt til omverdenen, tales det af hele befolkningen, men med store dialektforskelle fra den ene delstat til den anden.

Religion

Brasiliens officielle religion er katolicisme, som portugiserne bragte med sig til landet. De grupper, der stadig lever som indianere, har deres egen religion, og nogle af de nyligt indvandrede grupper har deres, f.eks. er japanerne buddhister. Protestantismen er i vækst, og den har især mange tilhængere blandt den fattige befolkning. Men disse religiøse grupper udgør kun en lille del af befolkningen.

Når man i de officielle statistikker hævder, at omkring 74 procent af befolkningen er katolikker (ca. 15 procent protestanter), er det rigtigt, forstået således, at flertallet officielt erklærer sig som tilhørende den katolske kirke. Men ser man på den daglige praksis er sandheden en anden. Det, der samlet kaldes de afro-brasilianske religiøse kulturer, har en stor tilhængerskare, især blandt befolkningen i storbyerne. "Macumba", "candomblé" og "umbanda" er nogle af de betegnelser, disse religioner går under, og især spiritistisk påvirkede Umbanda finder flere og flere tilhængere.

¹ 1. januar 2011 måtte Lula de Silva gå af som præsident pga. anklager om korrupsion og er sidenhen blev dømt til fængselsstraf. Kilde: Dr/nyheder. I 2011 blev Dilma Rousseff taget i ed som den første kvindelige præsident. Michel Miguel Elias Temer Lulia er en brasiliansk advokat, poet og politiker, som er den 37. og nuværende præsident i Brasilien siden august 2016. Han tiltrådte som præsident efter Dilma Rousseff..

Kultur

Også kulturelt set har Brasilien en uhyre blandet historie. Man hører undertiden landet omtalt som et "eksperiment" eller et "laboratorium" for sammenblandingen af vidt forskellige folk og kulturer.

På det kulturelle område er "eksperimentet" faldet langt heldigere ud end på det sociale. De historiske, politiske og økonomiske forhold har bevirket, at man i dag har et land med store uligheder og voldsomme sociale problemer, men den kulturelle sammenblanding, som er blevet resultatet af landets særlige historiske udvikling, har vist sig at være særdeles livskraftig. Det er blandingskulturen, der har givet Brasilien de folkelige fænomener, landet er blevet berømt for. Det er i folkekulturen, man finder den styrke og evne til at overleve på trods af håbløse vilkår, som gør, at der er en kerne af sandhed i forestillingen om brasilianerne som et muntert, sorgløst, sambadansende og karnevalselskende folk. Samtidig er disse store fester, hvor høj og lav ligestilles, vigtige for landets store fattige befolkning for bedre at leve i en hverdag med store sociale forskelle.

Hverdagsliv

Info

Brasilien er et land på størrelse med Europa og rummer derfor mange forskellige mennesker, livsvilkår og verdensopfattelser. Inden europæernes ankomst var landet befolket af mange forskellige indianske grupper, der levede under forhold, der varierede fra fiskeri ved kysten til nomadelignende tilværelser i regnskoven. Efter europæerne kom til Brasilien blev befolkningen for alvor en blanding af mange kulturer og fortsætter med at være det i dag. Kulturblandingen kan ses mange steder i det brasilianske samfund. Et eksempel fra dagligdagen er brasilianernes måde at tage bad på. Der er meget varmt mange steder i Brasilien og brasilianerne fortsætter indianernes tradition med ofte at bade for at køle sig ned. Men når brasilianerne bader, foregår det på europæisk vis, dvs. at de hver gang bruger sæbe. Så selv i en ganske almindelig hverdagsting bliver den kulturelle diversitet i Brasilien afspejlet. Andre eksempler på den sammensatte brasilianske kultur ses i capoeira og i karnevalet. Capoeira er en kampdans, der har sine rødder i Afrika. Selve capoeiraen opstod i Brasilien og dyrkes i dag over hele landet. Karnevalet kom til Brasilien med europæerne og er indtil i dag forblevet en vigtig begivenhed for brasilianerne. Selv om karnevalet har rødder i Europa, er det i dag en fælles fest for alle brasilianere. Så selv om en del af baggrunden for capoeira, karneval og indianernes badeform stammer vidt forskellige steder fra, er de alle i dag integrerede dele af den brasilianske kultur og er med til at forme det billede, vi har af landet og dets befolkning.

Favelaer

Brasilien er som sagt et kæmpe land og dækker store klimatiske forskelle og dermed også store forskelle for udgangspunktet for indbyggernes livsgrundlag: fra syd, hvor der kan falde sne om vinteren, til de store vådområder i midten af landet, regnskoven og store, tørre områder i nordøst. Mange brasilianere søger mod storbyerne i håber om bedre muligheder for at forsørge deres familie. Ofte er deres muligheder dog lige så dårlige i storbyerne, som i de landsbyer, de kommer fra. Tilflytterne fra de fattigere egne af landet har ofte kun råd til at bosætte sig i et lille hus eller skur i et af de mange slumkvarterer, kaldet favelaer. Især i Rio de Janeiro, Brasília og São Paulo er der mange store favelaer og verdens største slumkvarterer findes i Brasilien: Samambaia, verdens største horisontale slum, ligger i udkanten af Brasília og Rocinha, verdens største vertikale, slum ligger i Rio de Janeiro.

Favelaerne er en slags by i byerne og hjemsted for meget forskellige mennesker. Eksempelvis har mange studerende ikke råd til at bosætte sig i de rigere dele af byer som Rio og bor derfor i favelaerne. Derfor ses der i nogle favelaer supermarkeder og lignende, og forskellen på andre bydele kan synes lille. Dette er dog ikke normen og ofte er favelaerne de hårde og barske steder i storbyerne. De senere år er der i verden udenfor Brasilien kommet et øget fokus på favelaerne og uligheden i det brasilianske samfund, som favelaerne er udtryk for. Dette er især sket gennem film, hvor bl.a. "Cidade de Deus" ("Guds by") er blevet populær herhjemme.

Et andet vigtigt aspekt af Brasilien favelaer er livsglæden, der strømmer herfra. Ved Rios verdensberømte karneval dyster sambaskoler fra byens favelaer mod hinanden i spektakulære opvisninger. Hele favelaen er engageret op til kernevallet, hvad enten det drejer sig om at spille i orkesteret, sy kostumer, optræde, bygge vogne til selve paraden og

meget andet. På den måde står favelaerne bag en af de vigtige ting, Brasilien er kendt for i udlandet.

Narkotika

I favelaerne udspiller den stigende handel med narkotika sig. De det er fattige i favelaerne, der modtager stofferne, pakker den og forhandler dem videre. Øverst i hierarkiet sidder mennesker fra samfundets rigeste lag og tjener på handlen, i sikker afstand fra nogensinde at komme i kontakt med politiet. Forskellige grupper bekriger hinanden i favelaerne for at opretholde deres territorier for narkotikahandel, men også udefra forsøger politiet at bekæmpe narkotikahandelen. Hvis kampene i favelaerne bliver for voldsomme til det normale politi, bliver specialenheden BOPE sat ind. BOPE står for "Batalionen for specielle politimæssige operationer" (Batalhão de operações policiais especiais) og er verdens eneste politikorps af sin art, udelukkende trænet til kampe i slumkvarterer. Taberne i kampene internt mellem narkohandlere og mellem politi og narkohandlere er ofte andre indbyggere i favelaerne, der kommer til at stå mellem de forskellige interesser: på den ene side de lokalkendte og beskyttende narkohandlere og politiet på den anden. Mange unge drenge i favelaerne bliver tidligt involveret i den ulovlige handel, fordi deres muligheder for at tjene penge og opnå prestige på anden vis er nærmest ikke-eksisterende. Mange af disse drenge dør, før de er fyldt 20 år. Ofte kan almindelige politifolk været bestukket af narkohandlerne og vender det blinde øje til ulovlighederne. Problemet indeholder mange aspekter og er svært at løse.

Det brasilianske skolesystem

I Brasilien er der, ligesom i Danmark, både offentlige og private skoler, men forskellen mellem dem er himmelvid. Kun de bedre stillede i samfundet har råd til at sende deres børn i privatskole, mens samfundets fattige må sende deres børn i de offentlige skoler, hvor undervisningsstandarden er af lav kvalitet. Dette gælder både for folkeskole og gymnasium. På universitetsplan ligger de offentlige og de private på linie med hinanden i forhold til undervisningskvaliteten. Derfor ønsker alle at gå på de offentlige universiteter, hvor der ikke er egenbetaling. Fordi der ikke er plads til alle på de offentlige universiteter, er der en adgangsgivende prøve (*vestibular*). På den måde ender børn fra de økonomisk bedre stillede familier med at gå på de bedste skoler under hele deres uddannelse, mens børn fra eksempelvis favelaerne kun har ringe chancer for at få en uddannelse fra universiteterne. Selv om uddannelse i Brasilien på papiret er for alle, er det i praksis langt fra alle, der har muligheden.

Hilsner

Når brasilianerne hilser på hinanden foregår det ved kys på kinden. Mænd og kvinder og kvinder imellem kysser man ud i luften på siden af kinderne to gange (én på hver kind). Selv mellem personer, man møder for første gang, er den gængse hilsen kindkys. Mænd giver hinanden hånd og klapper hinanden på skulderen, hvis det er mænd, som de er tæt på. Når man hilser på hinanden, er det også almindeligt i samme sætning at spørge til, hvordan folk har det. Når man tager afsked bruges igen kindkys og håndtryk.

Madvaner

Brasilianernes madvaner har store regionale forskelle, der ofte er knyttet til det klima eller den natur, der er fremherskende i de pågældende stater. Dog er der visse ingredienser, der går igen i det meste af Brasilien. Det drejer sig blandt andet om bønner og ris. Dette er

et levn fra europæernes ankomst til Brasilien, hvor der var brug for langtidsholdbar mad, der også lod sig transportere forholdsvis nemt. Især i de indre egne af Brasilien spillede ris og bønner derfor en stor rolle og i staten Minas Gerais har det traditionelle køkken sine rødder i nybyggernes mad (se bl.a. opskriften på retten *feijoada*). Langs Brasiliens kyster supplerer man i stor stil med fisk, i regnskoven findes et væld af forskellige frugter og i stater inde i landet, Mato Grosso og Mato Grosso do Sul, spiser man meget kød, der kommer fra staternes store kvægbrug. Brazilianerne spiser gerne varm mad til frokost, hvis de er hjemme til det. Aftensmaden kan i højere grad være opvarmet mad, brød eller lignende.

Hushjælpere

Groft sagt kan Brasilien opdeles i en underklasse, mellemklasse og overklasse, hvilket ikke skal forstås som klasser i socialistisk forstand. De største grupper er under- og mellemklassen. Selv om skellet mellem de to er flydende, er der alligevel visse træk, der karakteriserer dem. I Brasilien er det normalt at man, hvis man på nogen måde har råd til det, har en eller flere hjælpere ansat. Det er kun over- og mellemklassen, der har hjælpere, for hjælperne er folk fra underklassen, der ikke har uddannelse til at få andre jobs eller at de simpelthen ikke har mulighed for at få andre jobs. Hjælperne kan lave forskellige ting, men det mest normale er, at have en kvinde ansat til at lave mad, gøre rent, vaske tøj og nogle gange se efter de mindre børn. Mange af disse kvinder arbejder ofte for en familie gennem mange år og ender for manges vedkommende med at blive en del af familien. Nogle gange kan der også blive ansat folk til at hjælpe familiens ældre, der ofte bor hjemme hos familierne og ikke på plejehjem.

Bevægelsen for landløse bønder, en brasiliansk NGO

Brasilianske NGO'er kæmper for at forbedre forskellige brasilianske gruppers vilkår på mange områder. En af de organisationer, der også har opnået omtale i udlandet er *Trabalhadores rurais sem terra* (Bevægelsen for landløse bønder, herefter TRST). TRST har arbejdet siden 1985 og deres hovedtese er, at alle har ret til at have mulighed for at dyrke deres egen jord og derved være i stand til at brødføde deres familie. Dette har langt fra alle bønder i Brasilien, og jordfordelingen er generelt meget skæv. De fattigste ejer ingen jord, mens enkeltpersoner ejer områder på størrelse med Fyn, især staterne inde i landet. TRST laver ikkevoldelige aktioner ved at bosætte sig på "ingen mands land", dvs. land ingen udnytter. Her sætter de store teltlejre op, hvor mange familier bor, børn undervises og man i det hele taget lever et normalt liv. Formålet med dette er at gøre opmærksom på, at meget jord i Brasilien står ubenyttet hen, mens nogle mangler jorden for at kunne brødføde deres familie. Desuden sætter det paradokset om jordfordelingen i Brasilien på spidsen. En jordfordeling, der stort set ikke har ændret sig meget siden slavetiden, hvor hvide godsejere besad enorme landområder. Deres efterkommere har i dag arvet jorden og jordfordelingen afspejler således fortsat de ulige forhold fra 1700- og 1800-tallet.

Temaer

Genkendelighed i det umiddelbart fremmede

Selv om Brasilien på mange måder er en fremmed verden, er der mange genkendelige aspekter i brasilianernes hverdagsliv og følelser og begreber, man kan relatere til, eks. familie, skole, glæde, sorg, leg, sygdom. Selv om en familie i henholdsvis Danmark og Brasilien er to forskellige ting, kan begrebet hjælpe som en tilgang til den brasilianske mentalitet. Ved at trække disse universelle begreber og følelser ud, kan eleverne se noget genkendeligt i det umiddelbart fremmede og derved lettere identificere sig med jævnaldrende brasilianere, eksempelvis i forhold til skole og uddannelse, familie, fritidsinteresser og arbejde.

Ulighed/lighed og et godt liv

I de foregående afsnit er det blevet beskrevet, hvordan der er mange uligheder i det brasilianske samfund. Denne ulighed kan baseres på forskellige kriterier (eks. hudfarve og køn) og på forskellige områder (eks. i forhold til skolegang, lovgivning og sundhed). Dette kan lægge op til diskussion om lighed og ulighed, og endvidere kan det diskuteres, hvad der skal til, for at have det godt og have et godt liv. Desuden kan det overvejes, hvilke faktorer i det brasilianske samfund, der opdeler befolkningen, og på hvilke baggrunde dette sker.

Kultur og identitet

Som tidligere nævnt er Brasilien et land med en høj grad af kulturblanding. Alle landets indbyggere har i dag en brasiliansk identitet, men dens grundsten kommer fra forskellige kulturer. I den forbindelse kan der snakkes om, hvordan kultur kan ændre sig og blande sig og videre, hvad en kultur egentlig er. Dette kan lede over i en videre refleksion over, hvordan en kultur kan bruges til at skabe en identitet. Hvordan gør den det i Brasilien, hvordan i Danmark? Og føler man selv, man passer på alle de kendetegn, der tilskrives ens eget land? Hvad kender man mon Danmark for i udlandet, og hvorfor?

Musik

- Kendte musikere: João Gilberto & Stan Getz, Gilberto Gil, Chico Buarque da Holanda, Tom Jobim, Caetano Veloso, Paulinho da Viola, Cássia Eller, Ivete Sangalo, Daniela Mercury, Marissa Monte.
- Kendte grupper: Skank, Tribalistas
- Særlige brasilianske musiktyper: axé, samba (både rio/karneval og klassisk), capoeira, forró, maracatú, bossa nova.

Film

- *Cidade de Deus.*
- *Tropa de elite.*
- *Central do Brasil.*
- *Playing in the fields of the Lord.*
- *Carandiru.*
- *The Mission.*
-

Links:

- Den brasilianske regering: www.brasil.gov.br.
- Det danske udenrigsministerium, har et afsnit med landefakta om Brasilien: www.um.dk
- Trabalhadores rurais sem terra:
 - www.mst.org.br (portugisisk).
 - www.mstbrazil.org (engelsk).

Aktiviteter

- Læs oversatte romaner (eks. Alkymisten af Paulo Coelho), indianske myter, bøger om børn i favelaen etc.
- Lav brasiliansk mad, eksempelvis fra bogen "Samba på bordet" (Br. B 118) eller opskrifter på nettet.
- Prøv at hilse på hinanden på brasiliansk vis med kindkys.
- Lav et associationsark: Hvad kommer I til at tænke på, når man siger Brasilien/Danmark – hvorfor?

Afro-brasilianske religioner

Info

Brasilien er et land fuld af guder. Man hører ofte folk sige, at Gud er brasilianer.

Spørgsmålet er bare: hvilken gud? - for brasilianerne har mere end én. Når man siger, at Gud er brasilianer, tænker man på den gud, vi kender fra den kristne religion, Vorherre i himlen, som katolikker såvel som protestanter regner for det højeste væsen. Og Brasilien er et katolsk land. Men der er alligevel mange andre guder. Der findes mange slags afro-brasilianske religioner, hver med sine specielle kendetegn. I denne samling er hovedsagligt inddraget ting fra candomblé (dét, der ofte kaldes den reneste afro-brasilianske religion) og umbanda, der blander candomblé, katolicisme, spiritisme og indiansk religion.

Candomblé har underopdelinger med egne navne, nationer, kalder brasilianerne disse grupper, hvor nogle af de mest kendte er Xangô, Ketû og Nagô. Kulthusene for de afro-brasilianske religioner hedder terreiros og det ældst kendte ligger i Salvador. Det hedder Casa Branca, som betyder Det hvide hus.

I Brasilien er hverdagsting også del af religionen. Eksempelvis kan mad og tøj være indikatorer for, hvilket kulthus, man tilhører og desuden hvilken orixá, man er indviet til. Derved bliver mange aspekter i hverdagslivet også en måde at aflæse personers religiøse tilhørsforhold på.

Orixæer og helgener

Portugiserne hentede slaver fra bestemte områder i Afrika, og de folkeslag, der levede i disse områder, dannede grundlag for udviklingen af de afro-brasilianske religioner. Hovedgrupperne af slaverne i Brasilien kom fra de områder, der i dag er Nigeria, Benin og Angola. Dengang bestod områderne af kongeriger med rige religioner, gudegrupper og mytologier.

Alle orixæerne er forbundet gennem familiære bånd, eksempelvis forældre-børn eller via ægteskab. På den måde bliver gudegruppen en overordnet familie med relationer, de troende kan relatere til deres egen familie. Dette er bare et af mange eksempler på, at orixæerne har menneskelige sider, så de troende kan vænne sig til dem i alle aspekter af livet, fra hverdagsanliggender til livets store spørgsmål. Selv om orixæerne er guder, forstås de ikke som fjerne guder, men tvært imod som nærværende enheder. Når orixæerne under ritualer besætter nogle af deltagernes kroppe, er guderne fysisk til stede på jorden og bliver noget håndgribeligt, menneskene kan forholde sig til. Desuden er der en gensidig afhængighed mellem orixæer og mennesker. Menneskene er afhængige af gudernes velvilje, hjælp og vejledning, omvendt er guderne afhængige af menneskenes ofre og at de indviede stiller deres krop til rådighed som gudernes medie på jorden.

De afrikanske slaver bar deres religion med sig over Atlanten, hvor de afrikanske guder, orixæerne, først blandede sig med de katolske helgener og senere også med indianske ånder. I denne blanding blev de forskellige orixæer tilpasset den nye verden og virkelighed. Orixæernes oprindelse fortaber sig til en mytisk fortid, hvor både jorden og de ældste orixæer blev til. Nogle af orixæerne er ud over guder også afdøde forfædre, der, dengang de levede, udførte beundringsværdige gerninger.

En anden grund er, at der opstod det, der hedder synkretisme. Synkretisme betyder en sammenblanding af flere religioner, med kristendommen som en slags "fernis" over andre tidligere religioner. I dette tilfælde vil det sige, at der skete en sammensmeltning mellem de helgener, man tilbad i den katolske kirke, og de guder, som slaverne kendte fra Afrika.

I Vestafrika, især i Nigeria og Benin, dyrkede man (og gør nogle steder stadig) orixaer. Mens der i den kristne religion kun er én gud, er der i denne afrikanske religion mange guder. Der er den øverste gud, som kaldes Olorun, men han spiller ikke nogen stor rolle i det daglige. De mange orixaer er langt vigtigere. Man forstår lidt af den vestafrikanske gudeverden, hvis man tænker på Nordens gamle guder: Odin, Thor, Freja, Loke osv. De har hver deres egenskaber, og der går mange historier om dem. Man hører om deres bedrifter og om deres stærke og svage sider. Sådan er det også med orixaerne. Der er en masse gode historier - eller myter - om, hvad de foretog sig, dengang nogle af dem levede på jorden, og hvad de foretager sig i den anden verden, hvor de nu holder til. Hver af guderne har sine egenskaber, sine foretrukne steder på jorden, sine farver, sin dans og rytme, og sine "livretter". dvs. dyr og andet, de foretrækker til ofringer (Se en liste på bilaget bagerst i vejledningen).

I den vestafrikanske religion er der flere hundrede orixa'er. I dag dyrker man i Brasilien kun nogle enkelte af dem.

Der er både mandlige og kvindelige guder, og enkelte er både-og. Guderne står for det, man undertiden kalder arketyper, ligesom de nordiske guder gør det. Oxala svarer nærmest til Odin, Iemanjá er en Freja-skikkelse, Xango har meget til fælles med Thor, og Exu minder en hel del om Loke.

Disse orixa'er, som slaverne havde med sig fra Afrika, (men som de ikke fik lov at tilbede åbenlyst), fik de i det katolske Brasilien til at passe med de katolske helgener, som de til gengæld var tvunget til at tro på. Med dette synkretistiske system kunne slaverne tilbede deres egne guder, mens de lod som om de bad til en af helgenerne. Men de lod nu ikke bare "som om". Det blev efterhånden således, at helgenen og orixa'en blev til én og samme. I dag taler man om "santo'er". Det betyder helgener på brasiliansk, men det betyder også orixa'er.

Sammensmeltningen skete imidlertid mest på det tankemæssige plan. Hvad de religiøse handlinger angår, holdt man ritualerne adskilt.

Før der var mange frigivne slaver, blev orixa'erne kun dyrket i det skjulte. Men fra begyndelsen af forrige århundrede blev der oprettet nogle candomblé-huse i Bahias hovedstad Salvador. Candomblé betyder et sted, hvor der danses for guderne, og det var de frigivne slaver, der havde været tilbage i Afrika, der grundlagde de første huse. Siden er candomblé vokset med rivende hast. I dag er der over tusinde candomblé-huse i Salvador, og de fleste af beboerne i denne by har på et eller andet tidspunkt i deres liv besøgt et sådant hus, selvom de øvrigt er katolikker.

Man kommer for at overvære dansen, hvor guderne kaldes til af de hellige trommers rytme, og man kommer for at få gode råd om, hvordan man skal løse sine problemer. Den øverste person for et candomblé-hus er ofte en kvinde, men det kan også være en mand.

Hun eller han ved, hvordan man taler med guderne ved at bruge de små muslingeskaller, som man spår med. Ved hjælp af dem finder man ud af, hvad der kan gøres for at få løst et problem. Man kan f.eks. bringe et offer til en bestemt gud, og ofret kan bestå i at slagte en høne - man siger, at man "giver mad" til guden - eller det kan blot være at tænde et lys for guden.

Nogle mennesker er indviede til at modtage guderne. Når der holdes fest og trommes for guderne, falder de indviede i trance, og man siger, at de modtager den gud, de er indviet til. De bliver så klædt i gudens dragt og danser den bestemte dans, der hører til deres gud. Hver orixá sin særlige dragt, dans og yndlingsmad, ligesom mennesker.

Umbanda

I begyndelsen af dette århundrede opstod der en ny religion, som ligner candomblé, men som adskiller sig mere fra den oprindelige afrikanske religion. I umbanda - som den nye religion hedder - ofrer man ikke høns og geder til guderne, som man gør det i candomblé, og man har indføjet nye elementer i denne religion. Man dyrker stadig orixa'erne, men i umbanda har man også de indianske ånder, der kaldes caboclos. Man har desuden pretos velhos, de gamle slaver, kvægdriverånderne og flere andre.

Umbanda er en slags spiritisme, og det er en meget populær religion især i de store byer i syd: Rio de Janeiro og São Paulo. Man mener, der er omkring 30.000 umbanda-huse i São Paulo. Det siger lidt om, hvor udbredt denne religion er. Mange tilhængere af umbanda kalder sig stadig katolikker, men der er også nogle, der kalder sig spiritister eller umbandister, og der er folk, der forsøger at gøre umbanda til Brasiliens nye nationalreligion. Mens candomblé hidtil mest har været de sortes religion, er der mange hvide, der deltager i umbanda.

Guden Exu og hans kvindelige modpart Pomba Gira er blevet meget populære i umbanda. Både i candomblé og umbanda laver man magi, dvs. man får ting til at ske ved at tale med guderne og ofre til dem. Exu og Pomba Gira er det vigtige at være gode venner med, hvis der skal laves magi. De fleste vil hævde, at de kun laver hvid magi og ikke sort, dvs. magi, der skal gøre nogen fortræd. Men nogle gør det alligevel. Og alle ved, hvordan man afværger andres magi mod én selv. Det er tit det, folk kommer til et candomblé-hus eller umbanda-hus for at få gjort. Tilsammen kaldes candomblé og umbanda undertiden macumba, et ord man forbinder med udøvelsen af magi, og som har en nedsættende klang for folk, der ikke selv deltager i kulterne.

Måske har man fået indtryk af, at disse afro-brasilianske religioner minder om voodoo. Det er ikke helt forkert. Voodoo er en religion, man har på Haiti, og den er kommet dertil med slaver fra de samme områder i Afrika, som candomblé er kommet fra.

Voodoo forbinder mange i vores kultur med noget primitivt og tilbagestående, og det samme indtryk kan man måske få, når man hører om candomblé og umbanda's dyrkelse af orixa'erne og de mange andre ånder, når man hører om dyreofringer og folk, der falder i trance. Disse religioner stammer imidlertid fra en gammel kultur med en højt udviklet filosofi og nogle forfinede forestillinger om kosmologi, dvs. om hvordan verden er skabt og om menneskets plads i den. I modsætning til den kristne religion, som jo bygger på det,

der er nedskrevet i Bibelen, er der ikke meget af denne gamle religion, der er skrevet ned. Det er blevet overleveret fra mund til mund i mange generationer. På den måde er disse religioner også en slags "hukommelse", en viden om historien og om hvor man kommer fra. Forfædrene er tæt på og tiden opfattes som cyklisk, hvor alt er en gentagelse af noget, der allerede er sket før. I den gamle religion havde man stor respekt for naturen, og den har man bevaret også i umbanda. Man mener naturen er fyldt med kraft, og at man skal passe på den. Det er blandt andet dét, mange deltagere i umbanda føler sig tiltrukket af.

Det er måske også lettere at forstå, hvordan så mange mennesker i et moderne land som Brasilien kan deltage i disse religioner, når man tænker på, at Brasilien er et land, hvor alting er gået meget stærkt. På få hundrede år har landet udviklet sig fra et tyndt befolket område, hvor de fleste boede på landet, til en moderne nation, hvor en stor del af befolkningen bor i byer med mange flere indbyggere end der er i hele Danmark. Ånde- og gudeverdenen er en slags system til at finde sin plads i en verden, der kan virke temmelig uoverskuelig. Mange er analfabeter, eller har kun gået meget lidt i skole, og har f.eks. ikke lært meget om deres historie. At dyrke de afrikanske guder er en måde at fortælle sin historie på. At deltage i candomblé eller umbanda kan også være en måde at løse sine problemer på, i et land, hvor der ikke er nær så mange muligheder for at få hjælp, f.eks. lægehjælp eller økonomisk bistand, som der er i Danmark.

Temaer

Religion

Fordi de afro-brasilianske religioner er så anderledes end de religioner, vi normalt har kontakt med i Danmark, kan dette emne lede op til en snak omkring, hvad religion er og hvad den gør. Religionen er blandt andet en faktor, mange mennesker bygger en identitet ud fra, fordi religioner er med til at forme grundlæggende holdninger til, hvordan verden ser ud. I tilfældet med de afro-brasilianske religioner er de et udtryk for kulturblandingen i Brasilien. De afro-brasilianske religioner er, uanset hvorfra i samfundet deres tilhængere i dag kommer, tæt knyttet sammen med slavetiden og forestillingen og drømmen om Afrika og forfædrene. Gennem læsning af myter fra både candomblé og umbanda er det muligt at se eksempler på, hvordan religionerne specifikt forholder sig til aspekter af livet og videre kan temaet trækkes op til en diskussion af religion generelt – hvorfor er folk religiøse og hvad er religion egentlig?

Synkretisme

I emnet om de afro-brasilianske religioner er der lagt meget vægt på synkretisme. Synkretisme er dog ikke noget fremmed, den danske jul indeholder også elementer af synkretisme. Eksempelvis er traditionen med træet i stuen oprindeligt ikke en kristen tradition og troen på nisser har sine rødder i troen på alfer og vætter. Ved at se på nogle danske traditioner kan man opdage, hvordan der også i Danmark findes eksempler på synkretisme.

Særlig synligt i de afro-brasilianske religioner er deres evne til tilpasning og inddragelse af nye elementer uden at miste sin autencitet. På den måde bliver moderne plastiktingeltangel, som vi måske ville rynke på næsen af, lige så vigtigt, som "rigtige" afrikanske træk i religionerne.

Æstetik

Den genstandsgruppe, der har at gøre med afro-brasiliansk religion, udgør en stor del af samlingen som helhed. Disse ting, med deres farvestrålende "kitsch"-præg, er formodentlig dem, der først vil tiltrække sig opmærksomheden. Netop disse ting er i høj grad folks egne og ikke en del af det udadvendte billede. Selv om (heller ikke disse) for flertallets vedkommende, har været brugt (det ville være yderst vanskeligt at købe figurer, som har været del af den religiøse praksis og derved fået status som hellige), så er de alle genstande, som dyrkerne af disse religioner selv anskaffer sig; ting, der benyttes ved ofringer til guderne og i magiske arbejder. Figurerne har et vist "tegneseriepræg", som sikkert vil appellere til nogle. De vil måske også blive opfattet som grimme, måske ligefrem frastødende. Det må kunne give anledning til at tale om kulturelle forskelle i æstetiske værdier. Hvad synes vi er smukt? Hvad synes andre - brasilianerne - er smukt?

Symboler

Selv om tilhængerne af afro-brasilianske religioner i dag kommer fra alle lag i det brasilianske samfund, afspejler mange ting i religionerne, at de oprindeligt var de fattige og undertrykte religion. Eksempelvis har deltagerne i ceremonier altid hvidt kniplingstøj på, mændene i hvide busker og T-shirts, mens kvinderne er i store, omfangsrige kjoler og kniplingsstof viklet kunstnerisk omkring hovedet som en slags turban. Dette træk har været en del af religionerne siden deres begyndelse og afspejler candomblistaernes ønske om at efterligne landets hvide elite, hvis klædedragt blandt andet bestod af hvide kniplinger. Efterhånden er dette træk blevet et karakteristika for især candomblé. På den måde kan symboler ændre sig over tid og forskellige grupper kan være med til at påvirke holdningen til symbolerne. Eksempelvis var det hvide kniplingstøj i begyndelsen et oprør mod de rige, hvide overklasse, mens det i dag er en integreret del af ritualerne i candomblé og nærmere et symbol på noget autentisk.

På den måde bliver samme symbol, eks. kniplingstøjet og ofringerne, brugt forskelligt af forskellige grupper. Nogle symboler ændrer endda betydning for den samme gruppe over tid. Der kan her tages udgangspunkt i et enkelt eller flere symboler i de afro-brasilianske religioner og undersøge og diskutere deres anvendelse og ændring over tid.

De afro-brasilianske religioner har gennemgået og gennemgår stadig en udviklingsproces, for selv om flere og flere velstillede dyrker dem, er de stadig hovedsagligt religioner for de fattigere i samfundet. Eksempelvis bruges betegnelsen "macumba" ofte nedsættende om både candomblé og umbanda og mange anser dem for tæt knyttet til sort magi, lidt i retningen af voodoo.

Musik

- Trio Mocotò: "Os orixás".
- Candomblémusik og -sange.
- Gilberto Gil.

Billeder og litteratur

- Pierre Verger. Pierre Verger rejste til det afrikanske land Benin og opdagede mange fællestræk mellem religionen i Benin og candomblé i Brasilien. Under sine rejser tog han mange billeder, der dokumenterer religionerne, deres forskelle og ligheder. Desuden tegner de et fint tidsbillede af de to lande. Bøger med Vergers billeder kan lånes på biblioteket og findes på nettet. I Salvador findes et museum for Vergers billeder.

- I Inger Sjørsløvs bog "Storbyånder" findes der flere oversatte myter, hovedsagligt fra umbanda, og er en af de eneste af sin art på dansk.

Links:

- Side med oversigt over antallet af terreiros (kulthuse) for de forskellige retninger indenfor de afro-brasilianske religioner og giver et indtryk af den øgede tilslutning til religionerne. Siden er på portugisisk: terreirosbrasil.sites.uol.com.br.

Aktiviteter

- Sammenlign (oprindelses-) myter: hvilke forskelle og ligheder. Hvorfor kunne det være?
- Ark med optegnelser over orixáerne: Find din egen orixá, lav evt. på klasse et ritual for en af orixáerne. Ens orixá har ritual samme dag, som man selv blev født (dvs. hvis man blev født en mandag er man barn af Oxalá).
- Tænd på klassen et lys for en orixa.

Musik og karneval

Karneval

De fleste forbinder Brasilien med det store karneval, der hvert år finder sted i Rio de Janeiro. Karnevalet har sin oprindelse i de religiøse fastefester, de første europæere bragte med sig. I dag har karnevalet udviklet sig og har kun lidt til fælles med den oprindelige fest. Desuden har forskellige områder i Brasilien deres egne specielle måder at fejre karnevallet og lave optog på.

I Rio afholdes landets største og mest kendte karnevalsoptog. I dagene op til selve optoget er der forskellige mindre optog og grupper, der optræder rundt omkring i Rio. Den store parade foregår oftest over to dage og bliver afholdt på det store stadion Sambodromet. Her konkurrer 12 af Rios sambaskoler om at vinde konkurrencen og blive årets sambaskole. Paraderne begynder omkring midnat og varer helt til om morgenen. Hver skole bliver tildelt point for kategorier som emne, udklædninger, sang, musik og meget mere. Skolernes tema skal have en forbindelse til Brasilien, men folk er ofte meget kreative. Eksempelvis var sambaskolen Imperatriz' tema i 2004 H.C. Andersen. Dette var muligt ved at sammenligne H.C. Andersen med den kendte brasilianske børnebogsforfatter Monteiro Lobato.

Der findes mange sambaskoler i Rio. Ofte ligger de i byens slumkvarterer, favelaerne, og er uadskillelige fra favelaernes indbyggere. Det er indbyggerne, der laver kostumer og spiller i orkesteret, laver skolens store vogne, og dem, der danser på vognene, hvor alle kan se dem. I de seneste år er det blevet populært for turister og rige brasilianere at købe et kostume til en af sambaskolerne og gå med i optoget. På den måde bliver noget af sambaskolerne fjernet fra de fattigste, men indbyggerne i favelaerne danner fortsat ryggraden i skolerne.

I Salvador, Brasiliens gamle hovedstad i Nordøstbrasilien, fejrer man en helt anden slags karneval. Her er karnevalet for alvor rykket ud på gaden, så alle kan deltage. Gaderne er et virvar af fest, farver og musik. Karnevalet i Salvador består af "trio eléctricos", store lastvogne med højtalere monteret, hvorfra der strømmer musik. Bagefter vandrer en stor menneskemængde, der danser til musikken. Til sidst i optoget kommer der vogne med barer. Samlet kaldes dette optog for en "bloco" og er kernen i karnevalet i Salvador. Andre steder i Nordøstbrasilien fejres karneval på måder, der minder meget om Salvador, dog med lokale træk. Eksempelvis i den lille by Olinda, der ligger lige nord for storbyen Recife. Her er optogene bygget op omkring store papmachéfigurer, der kan være et par meter høje. Figurerne forestiller populære politikere eller andre personligheder, både inden- og udenlands, der har gjort sig bemærkede i årets løb. Desuden er musikken under karnevalet i Olinda ikke samba, men den lokale populære musik "frevo".

Musikgenrer i Brasilien

Brasiliansk musik består af mange forskellige stilarter og det er kun et udpluk af de mest populære, der beskrives i det følgende. Udenfor landet er sambaen og bossa novaen nogle af dem, der er bedst kendt, men Brasilien rummer mange flere rytmer og nuancer. Forskellige egne af landet har deres egne musik, der ikke spilles i andre områder, omvendt er der også kunstnere og musik, der er populære i hele Brasilien. Ligesom den

brasilianske befolkning, er musikken også præget af de forskellige kulturer, der har været meget til at forme landet, lige fra de afrikanske rytmer til indianernes særprægede instrumenter. Dette har resulteret i en mangfoldighed i musikalske stilarter, og der udvikles stadig nye.

Samba har sin oprindelse i de afro-brasilianske religioner og det nordøstlige Brasilien, hvor man tidligt dansede i en rundkreds og klappede og sang, mens man efter tur dansede en sambalignende dans i midten. Denne form for samba bruges stadig i forbindelse med capoeira, hvor den kaldes samba de roda (samba i rundkredsen). Det er kun formen med rundkredsen, der ligner den tidlige samba. Ellers er det vore dages sambatrín, der bruges i samba de roda.

Den samba og de trin, man bruger i dag, er opstået i Rio, hvor den blev bragt til af tilflyttere fra det nordøstlige Brasilien. I Rio blandede sambaen sig med andre musikformer og endte i den nutidige samba. Nogle af de ældste sambaskoler i Rio går helt tilbage til dette tidspunkt. Siden er flere sambaskoler kommet til og sambaen er blevet mere systematiseret. Desuden har den udviklet sig i flere forskellige retninger, så der i dag findes flere forskellige former for samba. Eksempelvis kaldes sambaen fra sambaskolerne i Rio for samba de enredo (samba med indhold, dvs. samba, der fortæller en historie).

Bossa novaen er endnu en af de musikformer, der er opstået som en blanding af andre musikgenrer i Brasilien. Den er et miks af jazz og samba og er især kendt med sangen "Pigen fra Ipanema". Bossa'en, som den kaldes i daglig tale, afspejler også en del af Brasiliens historie, hvor landet var i fremgang og mere egalitære tanker prægede befolkningen. Bossa'en var musik for alle! Desuden medførte den et stort fokus på brasiliansk musik i resten af verden.

Andre populære og mere moderne musiktyper er axé (udtales "asjé"). Navnet axé kommer fra den afro-brasilianske religion candomblé og dækker over den energi, der får verden til at holde sig i gang. Det vil sige en form for livskraft. Musikken axé er en blanding af mange musikgenrer fra Nordøstbrasilien og desuden genrer fra det caribiske område, blandt andet samba de roda, reggae og maracatú (se nedenfor). Axé er i dag en meget populær genre og nogle af kunstnerne kan sammenlignes med danske popsangere eller mere mainstreammusik.

Mange af musikgenrerne i Brasilien har rødder i Nordøstbrasilien. Det gælder også for den sidste genre, der vil blive beskrevet her: Maracatú. Maracatú er en dans, der udføres i forbindelse med folkefester i staten Pernambuco. Den har sine rødder i den afro-brasilianske religion candomblé og i karnevallet. I lighed med candomblé er der forskellige nationer eller grupper, der sammen optræder i parader. Selve ideen med dansen er at efterligne slavetidens overklasse, et træk der stammer fra 1800-tallet og også går igen i de hvide kniplingskjoler i candomblé. En mere løssluppen form for maracatú er maracatú rural (dvs. fra landet), hvor deltagerne danser iført store ponchoer med påsyede pailletter i komplicerede mønstre eller motiver og med farvestrålende parykker på hovedet. Kernen i maracatú er, som i candomblé, capoeira og samba: trommerne og rytmen.

Capoeira

Capoeira opstod i kølvandet på slavehandelen. Når slaverne kom til Brasilien og ud til plantagerne, var det forbudt for dem at træne kamp og forsvar. Dans og fest havde de dog

stadig lov til og hér opstod capoeira. Capoeira kan bedst betegnes som en kampdans. Alt efter hvilken stil, udøverne har, kan capoeira både ligne kamp, men også en smuk afbalanceret og kompliceret dans. Det foregår ved, at deltagerne danner en cirkel. I den ene ende står musikerne. De normale instrumenter i capoeira er atabaque (en stor congaslignende tromme), berimbau og tamburin. Desuden kan folk i cirkelen klappe til. Inde i cirklen spiller to capoeiristaer på skift mod hinanden. Capoeirista er navnet for en person, der spiller capoeira. Capoeira består af grundtrin der udbygges med en lang række spark, undvigelse og akrobatiske spring. Selv siger capoeiristaerne, at i det perfekte capoeira ligner det, at alle ens bevægelser udgør én lang bevægelse. I begyndelsen var der intet fælles regelsæt for capoeira, men efterhånden begyndte capoeiraen at udvikle sig til to typer. Disse to former blev finpudsede af hver deres capoeiramester, der i dag regnes for grundlæggerne af de to typer. Mestre Pastinha står bag den type capoeira, der kaldes capoeira angola og Mestre Bimba står bag capoeira regional. I capoeira angola danser man langsomt og holder sig tæt på jorden, hvor capoeira regional danses hurtigt og oprejst med mange vejrmøller og spark. Skellet mellem de to typer er tydeligst i Brasilien, hvor capoeiraskoler herhjemme godt kan undervise i elementer fra begge typer.

Maculelê er en endnu en kampdans, der oftest ses i forbindelse med capoeira. Lige som capoeira opstod maculelê, fordi slaverne ikke måtte forsvare sig og derfor måtte skjule deres kamptræning. Grundstrukturen i maculelê blev dog bragt med til Brasilien af slaverne. Maculelê består i at to parter kæmper mod hinanden i form af to træstokke (*grimas*). Det gælder ikke om at ramme modstanderen selv, men at slå imod hinandens stokke på hvert 4-slag. Ind imellem dette danser deltagerne og udfører akrobatlignende øvelser. Til tider ses det at man bruger knive, men træstokke er langt det mest almindelige. Små børn øver med sammenrullede blade eller aviser, da de er lettere for armene, men stadig kan markere 4-slaget.

Temaer

Fester

Meget af musikken i Brasilien er opstået i forbindelse med religiøse fest. Musikken eksisterer i dag, men har ændret sig. Sangene handler i dag ikke om religion og de færreste vil tænke på kristendommen, når de oplever karnevalet. Karnevalet er fest, der fejrer glæden og udviser de sociale skel, der eksisterer i Brasilien til hverdag.

Et eksempel på en begivenhed, der lige som karnevalet har rykket sig væk fra sine religiøse rødder, er vores fastelavn. De færreste betoner i dag det religiøse aspekt ved fastelavn, markeringen af den kristne fastes begyndelse.

Der kan her snakkes om traditionelle fester året rundt og hvordan de ændrer betydning og hvordan elementer i dem videreføres. Eksempelvis kan vigtigheden af musikken i det brasilianske karneval inddrages.

Lighed og ulighed

Karnevalet har sin oprindelse i den fest, man havde før den katolske faste. Derfor var det også en fest, der kulturelt tilhørte europæerne og dermed samfundets elite. I dag har karnevalet udviklet sig til at være en fest for alle brasilianere. De beundrede sambaskoler kommer som sagt ofte fra slumkvartererne i Rio, og for en enkelt tid oplever samfundets fattigste at være beundrede og set op til, fordi de er stjerner i skolernes parader.

Alligevel er det relevant at snakke om en stadig eksisterende ulighed i forhold til Rio karnevallets parader, fordi der i de senere år i stigende grad er rige brasilianere og turister, der køber sig ind som deltagere i paraderne. På den måde er paraderne også et billede på kontrasterne i det brasilianske samfund. Landet er kendt for de flotte, sambadansende mulatkvinder, men de er kun en del af billedet og ofte vil karnevalet være det eneste tidspunkt, hvor disse kvinder bliver set op til. I dagene omkring paraderne er disse kvinder så at sige kranssekagefigurerne, der skal repræsentere Brasilien, idet mange lande er til stede i de fem dage, karnevalet varer. Som oftest ser de udenlandske medier ikke den ulighed, der ligger lige under overfladen. De lader sig udelukkende imponere af de flotte kostumer og opstillinger, der da også i dén grad er værd at beundre, men ikke uden også at anerkende da mange, mange indbyggere i slummen, der året igennem arbejder med forskellige dele af paraderne, for måske endelig på selve dagen kun at se paraden transmitteret i fjernsynet.

Alligevel samler karnevalet alle brasilianere. I den forbindelse er det relevant at snakke om nationale fester og begivenheder, der samler hele befolkningen, fordi deres udtryk er så flertydigt. I dagene omkring karnevalet opstår der et fællesskab brasilianerne imellem, hvor normale uligheder bliver visket ud og alle for en tid er lige. Ofte vil de mest beundrede i karnevalet også være dem, der normalt aldrig ses op til (eks. de tidligere nævnte sambadansende kvinder). Diskutér hvorfor, denne fest er så vigtig for brasilianerne og hvad det kan gøre, at dele af samfundet så at sige bliver vendt på hovedet, når det pludselig er nogle af de fattigste, der bliver beundret mest.

Kulturblandinger

Som med så mange andre ting i Brasilien er musikken et eksempel på den kulturblanding, der har skabt den brasilianske kultur. Alle kulturer består af blandinger og træk andre steder fra, men nogle gange ses blandingerne tydeligere end andre. Dette emne lægger op til at snakke om kultur som foranderlige størrelser, der omformer og tilpasser sig og alligevel forbliver sammenhængende. Den brasilianske musik bærer tydeligt præg af de mange forskellige kulturer, der har været med til at skabe den kultur, vi ser i dag. Hør på musiktyper som maracatú, samba, bossa nova og musikere som Skank og Ivete Sangalo og hør hvordan de er anderledes og alligevel ens. Synes I, der er noget specielt karakteristisk ved brasiliansk musik?

Man kan også vælge at koncentrere sig om en bestemt musikgenre og se på dens udvikling. Capoeiraen, der både er kampdans, musik og sang, er et godt eksempel på en stil, der har udviklet sig meget og tilpasset sig tiden. I begyndelsen var capoeiraen ikke organiseret, men blev dyrket i det små. I begyndelsen af 1900-tallet blev de to skoler, der danner udgangspunkt for capoeiraerne i dag, dannet: capoeira regional og capoeira angola. Hver type har siden udviklet sine egne kendetegn, og alligevel har de mange fællestræk. For mange brasilianere, uanset om de spiller capoeira eller ej, er capoeira et udtryk for noget specielt brasiliansk. Så selv om der er rødder tilbage til slaverne fra Afrika og deres modstand mod de hvide koloniherrer, så er capoeira i dag en del af den brasilianske selvopfattelse.

Udklædning

Mennesker har altid klædt sig ud, både for sjov og i forbindelse med mere alvorlige ting i livet, eksempelvis religiøse fester. Hvorfor er det spændende at tage en ny identitet og kan udklædning ændre noget ved den, man er til hverdag? Prøv at snakke om, hvorfor man klæder sig ud og hvad, man klæder sig ud som. Hvordan føles det og hvorfor kan det

være, en hel masse mennesker klæder sig ud og går i optog sammen? Ved at klæde sig ud, fralægger man sig for en periode sin normale identitet og bliver nogen eller noget andet. Hverdagens problemer og virkelighed bliver for en tid lagt på hylden og man kan se verden gennem andre øjne. Oplevelsen af et fællesskab mellem de mange mennesker til paraderne kan være stærkt: "Vi er alle sammen om det her."

Magt

Sambaskolerne bestemmer i teorien selv, hvilke temaer deres parader skal have. Selv om temaerne kan synes underordnede i forhold til og en undskyldning for selve festen, musikken og kostumerne, er der alligevel flere aspekter i valget af tema. For eksempel havde sambaskolen Portela i 2004 et tema om FN's 2015-mål. Disse mål er både vigtige for Brasilien selv og landets udvikling, men i lige så høj grad for resten af verden. Der kan her snakkes om magt og om den mulighed, sambaskolerne har for at artikulere aktuelle problematikker internt i Brasilien og generelt i verden. Fordi Rios karneval kendes i det meste af verden, er der stor sandsynlighed for, at budskabet kan nå ud til flere mennesker. Eksempelvis havde sambaskolen Imperatriz i 2004 som sagt et tema om blandt andet H.C. Andersen og i 2008 havde Viradouro et tema, der blandt andet inkluderende en vogn om Holocaust.

Paraderne er ikke det eneste sted under karnevalet, hvor det er muligt at få budskaber ud. Gennem flere år har det brasilianske sundhedsministerium uddelt gratis kondomer i forbindelse med store optog og begivenheder i Rio under karnevalet. På den måde bliver de fem dages fest også en tid, hvor det er muligt at sætte fokus på forskellige problematikker i det brasilianske samfund.

Politik

Ikke kun karnevalet, men også musikken i Brasilien er farvet af politik. Under landets diktatur måtte flere kunstnere gå i eksil, men vendte tilbage efter diktaturets ophør. Flere af disse musikere var både før, under og efter diktaturet meget politisk bevidste og satte gennem deres musik fokus på de negative forhold, diktaturet medførte. I mange andre lande, der har oplevet diktatur, har musikere også oplevet at blive forfulgt, fordi den magt, de havde gennem deres musik, var farlig. En af de musikere, der gik i eksil var Gilberto Gil, der i dag er kulturminister i Lulas regering.

I dag, hvor Brasilien har været et demokrati i mange år, sætter musikere stadig ord på det, den brasilianske befolkning støder på i hverdagen. Det kan være alt fra religion til politivold, fra sikker sex til identitetsspørgsmål. Musikken er en vigtig faktor og i Brasilien, hvor musikken er til stede næsten hele tiden, bliver den en central kanal for holdninger. Hør eks. Gilberto Gils sang "Tenho sede", der handler om ulighed i det brasilianske samfund i forhold til sult.

Medier

Billeder: evt. egne fra forberedelserne i Rio, desuden Recife.

Musikerne på den vedlagte cd er kun et lille udpluk af de mange brasilianske stilarter og musikere. Her følger en liste over musikgenrer, musikere og musikgrupper, der kan søges videre efter i bibliotekernes databaser:

- Musikere: João Gilberto & Stan Getz, Tom Jobim, Gilberto Gil, Milton Nascimento, Chico Buarque da Holanda, Cássia Eller, Marissa Monte, Maria Rita, Caetano Veloso, Ivete Sangalo, Daniela Mercury.

- Grupper: Olodum, Skank, Trio Mocotó, Tribalistas, Banda Eva, Novos Baianos, Chico Sciene & Nação Zumbi, Os Mutantes.
- Musikgenrer: samba de enredo samba, sambareggae, forró, maracatú, axé, afoxé, samba, capoeira, bossa nova, tropicalismo.

Youtube: "Brasil, Brasil – Samba to Bossa" (BBC-serie om udviklingen af den brasilianske musik og omverdenens fascination af landet gennem musikken).

Links:

Karneval:

- Den officielle side for karneval i Rio: www.rio.carnival.net.
- Karneval i Danmark:
Aalborg. Den første danske by til at lave karneval efter brasiliansk forbillede: www.karnevaliaalborg.dk.
København: www.karneval.dk.
- Danske sambaskoler (se links til alle på Københavns karnevals hjemmeside):
Bafo do Mundo, København: www.bafodomundo.dk.
Pocoloco, Aalborg: www.pocoloco.dk.
Sambananas, Århus: www.sambananas.dk.
- Sambaskoler fra Rio (alle siderne er på portugisisk men har billeder fra skolernes optog):
Imperatriz Leopoldinense, den skole, der i 2004 havde H.C. Andersen-tema: www.imperatrizleopoldinense.com.br.
Beija Flor, en skole, der ofte har vundet karnevallets konkurrence: beija-flor.com.br.
Portela, en af de gamle, traditionelle skoler: www.gresportela.com.br.
Unidos do Viradouro: www.unidosdoviradouro.com.br
- Karneval i Olinda i Nordøstbrasilien: carnaval.olinda.pe.gov.br.
Siden er på portugisisk men har gode billeder af det karakteristiske ved karneval i Olinda i forhold til eks. Rios karneval.
- Generel side med links til karneval over hele verden: www.carnaval.com.

Capoeira, skoler i Danmark:

- Quilombo do Norte: www.ginga.dk.
- Senzala: www.senzala.net. Senzala kan kontaktes i forbindelse med workshop eller lignende.
- Africa Bantu: www.capoeiraangola.dk.

Andet:

- FNs 2015-mål: www.2015.dk

Aktiviteter

- Lav selv et karnevalsoptog (evt. til sangen om H.C. Andersen).
- Lav selv raslere ("ganzá")
- Lyt til musikken, hør forskellen fra dansk musik... Oplev Brasilien gennem rytmerne.

- Hvilke historier kan man fortælle med dragterne? Hvem kan man blive til, og hvorfor klæder man sig ud?
 - Spænd berimbauen op og prøv at spille på den. Der er flere hjemmesider, der viser, hvordan det foregår, både i billeder og film:
 - thecapoeirablog.wordpress.com/2007/08/06/how-to-string-your-berimbau/
 - www.start-playing-capoeira.com/berimbau-02.html
 - www.bahia-capoeira.com/blog/index.php?itemid=30
 - <http://www.capoeira-connection.com/main/content/view/46/72/>
- Endvidere findes der på youtube.com, videoen "How to arch a berimbau".